

องค์กรแห่งความสุขในการพัฒนาการท่องเที่ยว
ของชุมชนบ้านบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี
HAPPY WORKPLACE FOR TOURISM DEVELOPMENT OF
BANBANG KACHA COMMUNITY IN
CHANTHABURI PROVINCE

นิสาร์ตน์ แสงแซ, นภดล แสงแซ*, สิทธิชัย ศรีเจริญประมง**
Nisarat Sankae, Nopdol Sankae*, Sittichai Sricharoenpramong**

อาจารย์ประจำคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, e-Mail: nsengkae@hotmail.com
Lecturer, Faculty of Management Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University,
e-Mail: nsengkae@hotmail.com

(Received: 2021, May 14; Revised; 2021, June 15; Accepted: 2021, June 23)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวัดความสุขของชาวบ้านชุมชนบ้านบางกะจะในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน และเพื่อเสนอแนวทางองค์กรแห่งความสุขในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านบางกะจะ โดยการวิจัยแบบผสมวิธีในรูปแบบพร้อมกัน (convergent parallel design) ด้วยระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 15 คน และวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) จากชาวบ้านชุมชนบ้านบางกะจะ จำนวน 370 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามที่ปรับปรุงจากเครื่องมือวัดความสุขด้วยตนเอง (HAPPINOMETER) แสดงถึงระดับความสุขและปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละมิติ โดยกำหนดตัวชี้วัด 9 มิติ 35 องค์ประกอบ ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 0.96 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและข้อมูลเชิงคุณภาพของการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง ผลวิจัยในภาพรวมพบว่า ชุมชนมีความพร้อม

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี,
e-Mail: nsengkae@hotmail.com

Assistant Professor, Faculty of Management Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University,
e-Mail: nsengkae@hotmail.com

** อาจารย์ประจำคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี,
e-Mail: sittichai.sr@hotmail.com

Lecturer, Faculty of Management Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University,
e-Mail: sittichai.sr@hotmail.com

ด้านความร่วมมือและการต้อนรับการท่องเที่ยวในชุมชน ตลอดจนพร้อมเปิดรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อการขับเคลื่อนการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับการวัดดัชนีความสุขของสมาชิกในชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวโดยภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก จึงมีแนวทางการพัฒนา 2 รูปแบบ คือ 1) การส่งเสริมมิติองค์กรแห่งความสุขเพื่อเพิ่มโอกาสการท่องเที่ยวชุมชนบ้านบางกะจะให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ประกอบด้วย 4 มิติ คือ มิติด้านครอบครัวดี (happy family) มิติด้านจิตวิญญาณดี (happy soul) มิติด้านสังคมดี (happy society) และมิติด้านการทำงานดี (happy work-life) 2) การมุ่งความสนใจและเร่งเสริมแรงในมิติองค์กรแห่งความสุขเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 5 มิติ คือ มิติด้านสุขภาพดี (happy body) มิติด้านสุขภาพเงินดี (happy money) มิติด้านใฝ่รู้ดี (happy brain) มิติด้านน้ำใจดี (happy heart) และมิติด้านผ่อนคลายดี (happy relax)

คำสำคัญ: องค์กรแห่งความสุข, การพัฒนาการท่องเที่ยว, ชุมชนบางกะจะ

ABSTRACT

The purposes of this research were to assess the happiness level of villagers for the development of Ban Bang Kacha community-based tourism and to propose the guidelines of happy workplace for developing Ban Bang Kacha community-based tourism. The mixed method research is convergent parallel design. The research sample were collected by semi-structure interview from 15 stakeholders and the quantitative data were collected from 370 participations of Ban Bang Kacha community. The questionnaire was used as research instruments. The IOC test showed the average of 0.96. The research data were analyzed by descriptive statistic and content analysis. The main findings revealed that Ban Bang Kacha community has the potential for community tourism management due to the cooperation of villagers and the support of various agencies. This was consistent with the overall measurement of the happiness index of villagers in Ban Bang Kacha community-based tourism was high. Therefore, the two crucial approaches of developing Ban Bang Kacha community-based tourism: 1) the promoting happiness workplace for increasing efficiency of developing Ban Bang Kacha community-based tourism consisting of 4 dimensions:

Happy Family, Happy Soul, Happy Society, and Happy Work-life, and 2) focusing on the development of happy workplace for achieving efficiency of developing Ban Bang Kacha community-based tourism consisting of 5 dimensions: Happy Body, Happy Money, Happy Brain, Happy Heart and Happy Relax.

Keywords: happy workplace, tourism development, Ban Bang Kacha community.

บทนำ

จากการที่จังหวัดจันทบุรีได้รับการผลักดันให้เป็นเมืองท่องเที่ยว ชุมชนบ้านบางกะจะจึงเป็นหนึ่งในชุมชนที่ต้องเร่งปรับตัวต่อการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้สภาวะกดดันทางสังคม และการเร่งรัดจากหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งส่งผลให้ขาดหลักการจัดการแบบองค์รวม (holistic) และการบูรณาการ (integration) เชื่อมโยงการทำงานร่วมกับภาคีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งเป็นปัญหาที่ประสบอยู่ของการท่องเที่ยวในประเทศไทย (เทิดชาย ช่วยบำรุง, ออนไลน์, ม.ป.ป.) อาจเป็นชนวนนำมาสู่ความกดดัน ความเครียด และขาดความสุขของคนในชุมชน ทั้งนี้ด้วยหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (community-based tourism: CBT) ต้องเป็นรูปแบบที่คนในชุมชนร่วมกันวางแผนและบริหารจัดการการท่องเที่ยว เพื่อช่วยพัฒนาให้ประโยชน์ตกอยู่กับคนในชุมชน รวมทั้งเกิดการตระหนักถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2560) ดังนั้นบริบทของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวนอกเหนือจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการท่องเที่ยวและกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่มุ่งตอบสนองความสุขของนักท่องเที่ยวแล้ว ความสุขของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางกะจะที่เป็นเจ้าของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวก็ควรได้รับประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในทุกมิติ รวมทั้งความสุขของคุณภาพชีวิตที่ดีด้วยเช่นเดียวกัน

องค์กรแห่งความสุข (happy workplace) คือองค์กรที่คนทำงานมีความสุข ที่ทำงานน่ายุ่ ชุมชนสมานฉันท์ เน้นการจัดสมดุลชีวิตมนุษย์ผ่านความสุขในโลก 3 ใบที่ทับซ้อนกันอยู่ ได้แก่ ความสุขของตนเอง ความสุขของครอบครัว และความสุขขององค์กรหรือสังคม ซึ่งเป็นการสร้างสมดุลชีวิตมนุษย์ (ศูนย์เรียนรู้สุขภาวะ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.), 2561) อาจกล่าวโดยสรุปว่า องค์กรแห่งความสุขเป็นแนวคิดหลักมุ่งการดำเนินงานที่เน้น “คน” ให้ความสำคัญกับคน โดยมีความเชื่อว่าคนจะเป็นกำลังหลักของครอบครัว องค์กร ชุมชน และสังคม นั้นหมายความว่า การสร้างความสุข

ในการทำงานจะเป็นปัจจัยสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านบางกะจะ โดยมุ่งเน้นให้คนในชุมชนมีความสุขจากงานที่ทำ และความสุขที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดกระบวนการทางความคิด ทำให้งานที่ได้รับมอบหมายมีประสิทธิภาพมากขึ้น ลดความตึงเครียดจากการทำงาน สภาพแวดล้อม รวมทั้งลดความขัดแย้งภายในชุมชน ดังนั้นการวัดระดับความสุขของคนในชุมชนสามารถนำไปกำหนดนโยบายเพื่อสร้างความสุขให้เกิดขึ้นจากการทำงาน และสะท้อนถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน โดยการวัดความสุขของคนพิจารณาได้จากระดับบุคคลและระดับสังคมโดยรวม การวัดความสุขของคนในชาติหรือในระดับประเทศมีวิธีวัดได้หลายแบบ เช่น การรวมความสุขรวม (aggregate happiness) แล้วหาค่าเฉลี่ยซึ่งเรียกว่า ดัชนีความสุขมวลรวมประชาชาติ (index of gross national happiness: GHN) การวัดการกระจายหรือความแตกต่างในความสุขของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม (inequality of happiness) เป็นต้น ขณะที่สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดลได้เสนอเครื่องมือวัดความสุขด้วยตนเอง (HAPPINOMETER) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ประเมินความสุขของคนทำงานตามแนวคิดองค์กรแห่งความสุข (happy workplace) มีตัวชี้วัด 9 มิติ ประกอบด้วย 1) สุขภาพดี (happy body) คือการมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมส่วน มีพฤติกรรมการบริโภคที่ดี มีความพึงพอใจในสภาวะสุขภาพกายของตนเอง 2) ผ่อนคลายดี (happy relax) คือความสามารถในการบริหารเวลาเพื่อการพักผ่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ พึงพอใจกับการบริหารจัดการปัญหาของตนเอง และทำชีวิตให้ง่าย 3) น้ำใจดี (happy heart) คือการมีจิตสาธารณะ การสร้างประโยชน์ให้ส่วนรวม และมีเมตตากับคนรอบข้าง 4) จิตวิญญาณดี (happy soul) คือการมีคุณธรรมและศีลธรรม รู้แพ้ รู้ชนะ รู้จักให้ และมีความกตัญญู 5) ครอบครัวดี (happy family) คือการที่มีความรู้สึกผูกพัน เชื่อใจ มั่นใจ และอุ่นใจกับบุคคลในครอบครัว 6) สังคมดี (happy society) คือการมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนบ้าน ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่เอาเปรียบผู้คนรอบข้าง ไม่ทำให้สังคมเสื่อมถอย 7) ใฝ่รู้ดี (happy brain) คือบุคคลที่มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อปรับตัวให้เท่าทันและตั้งรับกับการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา พึงพอใจที่จะแสดงความคิดเห็นอยู่เสมอ 8) สุขภาพเงินดี (happy money) คือการมีวินัยในการใช้จ่ายเงิน มีความสามารถและพึงพอใจในการบริหารจัดการระบบการรับจ่ายและออมเงินในแต่ละเดือน และ 9) การงานดี (happy work-life) คือบุคคลมีความสุขสบายใจในที่ทำงาน มีความรักความผูกพันและความภาคภูมิใจในองค์กร มีความมั่นใจในอาชีพ รายได้ และพึงพอใจกับความก้าวหน้าของตนเอง ในองค์กร (ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต และคณะ, 2555)

การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะประสบความสำเร็จและจะยั่งยืนได้ต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและต้องเป็นความต้องการที่มาจากคนในชุมชนอย่างแท้จริง ดังที่

Hampton (2005) เสนอว่า ควรให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชน และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยเน้นทั้งการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ในแง่ของการยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนเป็นสำคัญ และ สินธุ์ สโรบล (2546) กล่าวไว้ว่า การที่ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสุขในการจัดการการท่องเที่ยว จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนในที่สุด จากแนวคิดข้างต้น คณะผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญของความสุขของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางกะจะที่จะได้รับทั้งประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในทุกมิติ รวมทั้งความสุขของคุณภาพชีวิตที่ดีด้วยเช่นกัน จึงได้วิจัยเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวัดความสุขของชาวบ้านชุมชนบ้านบางกะจะในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน
2. เพื่อเสนอแนวทางองค์กรแห่งความสุขในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านบางกะจะ

วิธีดำเนินการวิจัย

กำหนดพื้นที่วิจัย เนื่องจากชุมชนบ้านบางกะจะมีทรัพยากรทางด้านการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น ธรรมชาติสวยงาม โบราณสถานและประวัติศาสตร์เก่าแก่ รวมทั้งมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน จึงได้รับความสนใจจากหน่วยงานต่างๆ ในการจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดจันทบุรี คณะผู้วิจัยจึงสนใจเข้าไปศึกษาที่ชุมชนบ้านบางกะจะในมิติขององค์กรแห่งความสุขในการพัฒนาการท่องเที่ยว

วิธีการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (qualitative study) คณะผู้วิจัยได้ดำเนินงานตามขั้นตอนตามแนวคิดของ ชาย โพธิ์สิตา (2559) ดังนี้

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ใช้รูปแบบกึ่งมีโครงสร้าง (semi-structure interview) โดยใช้แนวคิดหลักการท่องเที่ยวโดยชุมชน (community based tourism principles) เชื่อมโยงองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน คือ 1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) องค์กรชุมชน 3) การจัดการ 4) การเรียนรู้ ที่สะท้อนจากการนำความสุขหรือแนวทางองค์กรแห่งความสุขมาร่วมใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบางกะจะจังหวัดจันทบุรี

ผู้ให้ข้อมูลหลักมาจากการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) เป็นภาคีที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ตัวแทนชุมชน อบต. ท่องเที่ยวจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สมาคมธุรกิจนำเที่ยว และบริษัทนำเที่ยว รวม 15 คน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ (quantitative study) วัดความสุขของชาวบ้านในชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านบางกะจะ โดยปรับปรุงแบบสอบถามจากเครื่องมือวัดความสุขด้วยตนเอง (HAPPINOMETER) ของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต และคณะ, 2555) ได้ตัวชี้วัด 9 มิติ 35 องค์ประกอบ แบ่งประเด็นข้อคำถามในแต่ละมิติและใช้มาตรวัดระดับความสุข 5 ระดับ (Likert's scale) และให้เสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสุขของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านบางกะจะ โดยแบบสอบถามมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ในภาพรวมเฉลี่ยเท่ากับ 0.96 และค่าความเชื่อมั่น (reliability) เท่ากับ 0.88

กลุ่มตัวอย่างในการตอบแบบสอบถาม จำนวน 370 คน จากชาวบ้านในชุมชนบ้านบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี 5,050 คน คำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตรของ ทาโร ยามาเน่ (Yamane, 1973) ที่ค่าความคลาดเคลื่อน .05 เนื่องจากช่วงเวลาเก็บข้อมูลมีสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (accidental sampling) เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรการป้องกันการแพร่ระบาด และเกิดผลกระทบน้อยที่สุดในการขอข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติ ได้แก่ ความถี่ (frequency) ร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) การสังเคราะห์ความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และค่าดัชนีความสุขของชาวบ้านชุมชนบ้านบางกะจะ เพื่อเสนอแนวทางองค์กรแห่งความสุขในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านบางกะจะ

ผลการวิจัย

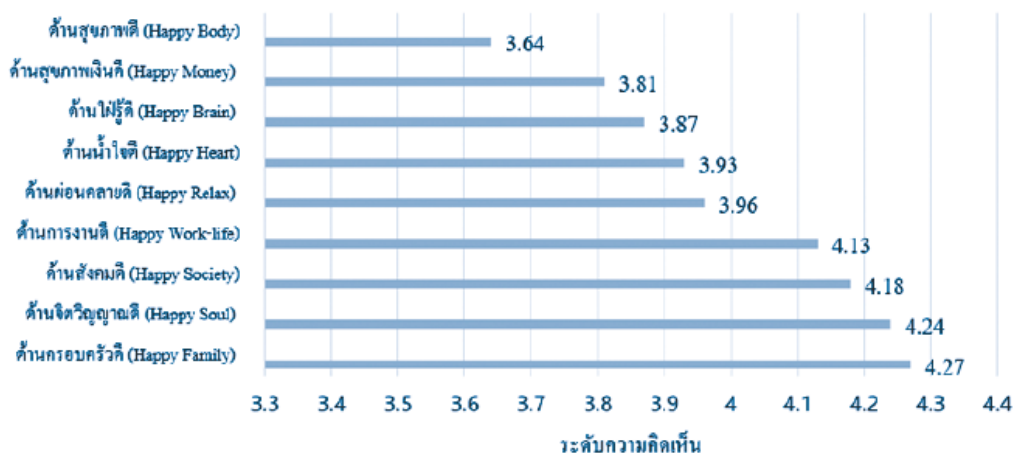
1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 370 คน พบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 218 คน คิดเป็นร้อยละ 58.90 มีสถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 48.40 มีอายุระหว่าง 41-50 ปี จำนวน 121 คน คิดเป็นร้อยละ 32.70 ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย จำนวน 144 คน คิดเป็นร้อยละ 38.90

2. ความสุขของชาวบ้านชุมชนบ้านบางกะจะในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน

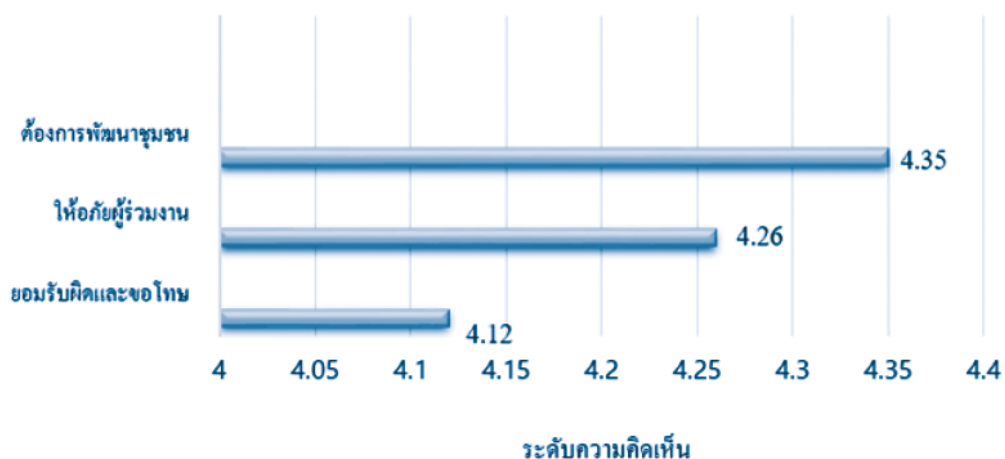
2.1 ผลการวัดระดับความสุขของชาวบ้านชุมชนบ้านบางกะจะ โดยภาพรวมพบว่าชาวบ้านชุมชนบ้านบางกะจะมีระดับความสุขในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน

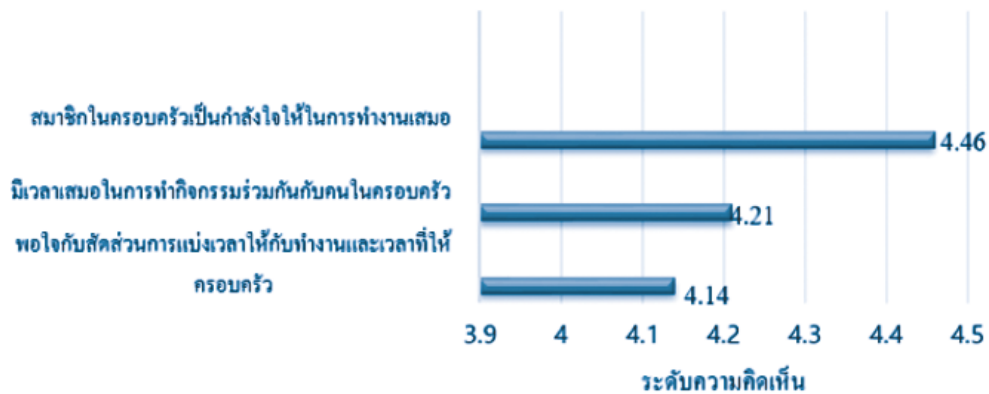
อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.03$, $SD = 0.69$) เมื่อพิจารณารายด้านสามารถแบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีตัวชี้วัดความสุขที่เข้มแข็งอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านครอบครัวดี (happy family) และด้านจิตวิญญาณดี (happy soul) ($\bar{X} = 4.27$ และ 4.24 , $SD = 0.76$ และ 0.92 ตามลำดับ) และกลุ่มที่มีตัวชี้วัดความสุขอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านสังคมดี (happy society) ด้านการงานดี (happy work-life) ด้านผ่อนคลายดี (happy relax) ด้านน้ำใจดี (happy heart) ด้านใฝ่รู้ดี (happy brain) ด้านสุขภาพเงินดี (happy money) และด้านสุขภาพดี (happy body) ($\bar{X} = 4.18$, 4.13 , 3.96 , 3.93 , 3.87 , 3.81 และ 3.64 , $SD = 0.81$, 0.96 , 0.73 , 0.79 , 0.90 , 0.81 และ 0.86 ตามลำดับ)

ภาพที่ 1 ความสุขของชาวชุมชนบ้านบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี โดยภาพรวม

ภาพที่ 2 ระดับความคิดเห็นในระดับมากที่สุด ด้านจิตวิญญาณดี ของกลุ่มดัชนีวัดความสุขของชุมชนบ้านบางกะจะ

ภาพที่ 3 ระดับความคิดเห็นในระดับมากที่สุด ด้านครอบครัวดี
ของกลุ่มดัชนีวัดความสุขของชุมชนบ้านบางกะจะ

2.2 ผลการสัมภาษณ์ในมิติองค์กรความสุขของชาวบ้านชุมชนบ้านบางกะจะ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนมีภูมิทัศน์ที่สวยงามเป็นเนินสูงและลาดลงติดลำคลองและทะเล มีประวัติศาสตร์ที่ภาคภูมิใจและสถาปัตยกรรมเก่าแก่ที่ทรงคุณค่าด้านศิลปะ มี “วัดพลับ” เป็นวัดเก่าแก่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย รวมทั้งมีประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่น โดยชุมชนบ้านบางกะจะเป็นการอยู่ร่วมกันของชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีน จึงมีการผสมผสานทางวัฒนธรรม ผู้แทนชุมชนคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า “...ผมว่าพิธีทึงกระเจาดศาลเจ้าแม่ปากคลองบางกะจะ เป็นอีกประเพณีหนึ่งที่น่าสนใจของชุมชนเราที่ใครต่อใครอยากเข้าร่วมงาน เพราะว่าเป็นวิถีแบบดั้งเดิมของชาวบางกะจะ ชาวบ้านที่เลื่อมใสศรัทธาเจ้าแม่เทียนโหวเซียว้จะมาถวายกระเจาดสี คนก็จะแย่งทานกัน แล้วสิ่งที่คนจะแย่งก็คือขนมสีที่ตกแต่งในกระเจาดสีนั้นแหละ เพราะมีความเชื่อว่าถ้าวางไว้ในต้นไม้อะไรจะทำให้ผลผลิตทางการเกษตรได้ผลผลิตออกมาดี ชุมชนเราพยายามรักษาและทำพิธีนี้อย่างต่อเนื่อง คนที่อื่นเขาก็สนใจเข้าร่วมงานกับชุมชนเราเยอะนะ ผมว่าดินะเราได้ทำบุญร่วมกัน ชุมชนเราก็เป็นที่รู้จักจากคนต่างถิ่นมากขึ้น เขาก็เข้ามาเที่ยวบ้านเรามากขึ้น...” 2) ความเป็นองค์กรชุมชน ชุมชนมีความร่วมมือและความพร้อมเป็นเจ้าบ้านเปิดรับการท่องเที่ยวชุมชนบ้านบางกะจะ สิ่งที่เป็นเสน่ห์ของชุมชนคือการเป็นเจ้าบ้านที่ดีมีอัธยาศัยและความร่วมมือกันของคนในชุมชน ผู้แทนกลุ่มผู้นำชุมชนคนหนึ่งได้กล่าวว่า “...สิ่งที่ดีที่สุดในการท่องเที่ยวชุมชนบางกะจะ ผมว่าน่าจะมาจากพวกเราร่วมมือกัน โดยไม่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตเดิมแล้วไม่ต้องไปเปลี่ยนแปลงอะไร...” ขณะเดียวกันมีโครงการที่สนับสนุนด้านการท่องเที่ยวมาลงสู่ภาคชุมชนจำนวนมาก ทำให้การดำเนินงานร่วมกันอาจเกิดอุปสรรค เช่น ระยะเวลา

การดำเนินงาน การวางแผนดำเนินงาน และการประสานงานต่าง ๆ เป็นต้น จากการสัมภาษณ์สมาชิกท่านหนึ่งให้ข้อมูลว่า “บางทีก็ดินะที่ทางหน่วยงานเข้ามาร่วมจัดโครงการกับพวกเรา แต่งานมันเยอะ ไปหาคนในชุมชนมาร่วมกลุ่มทำงานได้น้อย ส่วนมากก็จะเป็นคนกลุ่มเดิม ๆ ส่วนคนไหนเขาไม่ถนัดเขาก็ไม่มาร่วม เขาก็ต้องทำอาชีพหลักของเขาเลี้ยงปากท้องก่อน บางทีนัดประชุมกลุ่มวางแผนงานกันก็ว่างไม่ค่อยพร้อมกัน พอคุยคนละทีสองทีก็หาบทสรุปยาก” 3) การจัดการ ชุมชนบ้านบางกะจะได้จัดการด้านการท่องเที่ยว โดยกำหนดกติการ่วมกัน สมาชิกกลุ่มจัดตั้งตลาดทุบหม้อได้ให้ข้อมูลว่า “ตอนเปิดตลาดเรามีมาตรการในเรื่องการรักษาสภาพแวดล้อมต่าง ๆ... ต้องดูแลด้านความสะอาดและจัดระเบียบความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว มีการเชิญชวนให้คนที่เข้ามาเที่ยวนำถุงผ้าหรือตะกร้ามาใส่ของที่ซื้อ แล้วตั้งเป็นโจทย์ในกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าว่าต้องดใช้วัสดุที่ทำจากพลาสติกหรือโฟมด้วย ผมว่ามันก็สนุกดินะเพราะทุกคนให้ความร่วมมือ และแต่ละร้านต้องพยายามนึกว่าจะใส่ภาชนะอะไรดีที่ทำให้ผู้ซื้อสะดวกมากที่สุด” อย่างไรก็ตามชุมชนยังขาดมาตรการด้านการควบคุมกติกาอย่างต่อเนื่องและไม่มีรูปแบบการกระจายผลประโยชน์ที่ชัดเจน ทำให้คนในชุมชนบางกลุ่มเกิดความไม่เข้าใจ แม่ค้าในตลาดทุบหม้อ ท่านหนึ่งให้ข้อมูลว่า “ตลาดทุบหม้อแรก ๆ มันดีตรงที่เป็นคนในชุมชนทำกันนะ แม้มันจะมีขนาดเล็ก มีของขายไม่มาก แต่มันเป็นจุดเริ่มต้นที่ดินะ แต่พอทำไปสักพักเริ่มมีคนมาเที่ยวเยอะขึ้น มันไม่เป็นไปตามกติกาของเดิม มีขายของซ้ำกัน มีคนนอกเข้ามาขายมากขึ้น พอมีคนนอกเข้า มันเริ่มจัดระบบอะไรยากขึ้นแล้ว ...” 4) การเรียนรู้ ชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการสร้างกิจกรรมตามแหล่งต่าง ๆ เพื่อกระจายรายได้ให้ชุมชนและเกิดความร่วมมือกันอย่างทั่วถึง เช่น การจัดกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี อาทิ การเปิดบ่อพลอยเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตการทำพลอยของชาวบ้านบางกะจะในสมัยก่อน และการจัดกิจกรรมทอเสื่อกกเพื่อการเรียนรู้ เป็นต้น

3. แนวทางองค์กรแห่งความสุขเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี

คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งการวัดระดับความสุขของชาวบ้านชุมชนบ้านบางกะ 9 ตัวชี้วัด และ 35 องค์ประกอบย่อย คู่ขนานกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของชุมชน ในมุมมององค์กรแห่งความสุขต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านบางกะจะ จึงพบประเด็นแนวทางองค์กรแห่งความสุขในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านบางกะจะให้เกิดความยั่งยืน ดังนี้

1) พบว่าชุมชนมีขนาดเล็ก ส่วนมากรู้จักกันอย่างทั่วถึงจากครอบครัวสู่ครอบครัว จากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ชุมชนได้รับความร่วมมือและมีความคล่องตัวในการจัดตั้งกลุ่มกิจกรรม หรือโครงการต่าง ๆ เพื่อการท่องเที่ยวชุมชน อย่างไรก็ตาม เพื่อให้สมาชิกทุกคนได้เข้ามา มีส่วนร่วมเสนอแนวทางในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งการกระจายบทบาท หน้าที่ให้ชัดเจน ควรจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินโครงการต่าง ๆ โดยมีผู้รับผิดชอบเข้ามาดูแล แต่ละโครงการโดยตลอดและต่อเนื่อง

2) การที่ชุมชนบ้านบางกะจะจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งของ จังหวัดจันทบุรี ที่มีลักษณะเฉพาะทั้งประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนประวัติศาสตร์ที่ล้ำค่า จึงมีทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนจำนวนมากเข้ามาให้การสนับสนุนชุมชนเพื่อการ ขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนให้เกิดศักยภาพสูงสุด ดังนั้นชุมชนควรเลือกสรรโครงการ ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางกะจะ จังหวัด จันทบุรี โดยคนในชุมชนควรเป็นผู้กำหนดทิศทาง ซึ่งจะส่งผลทำให้การท่องเที่ยวของชุมชน เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน

3) การมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนบ้าน บางกะจะ นอกจากการมีนักท่องเที่ยวเข้าร่วมกิจกรรมตามเทศกาลและประเพณีต่าง ๆ ที่มีลักษณะโดดเด่นของชุมชน เช่น ประเพณีกระเจดสี งานวันเข้าพรรษาและวันออกพรรษา ชาวชุมชนบ้านบางกะจะมีแนวคิดในการจัดการการท่องเที่ยวที่ต้องการให้มีกิจกรรมอื่น ๆ ที่สะท้อนวิถีชีวิตชุมชนและสามารถให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเที่ยวในชุมชนได้ตลอดทั้งปี ซึ่งเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย อย่างไรก็ตาม ควรกำหนดกติกาหรือ ระเบียบในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งต้องอยู่ภายใต้แนวคิดการกระจายผลประโยชน์ อย่างเป็นธรรมเพื่อคนในชุมชน และคงไว้ซึ่งความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและ วัฒนธรรมของชุมชนด้วย

อภิปรายผล

การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบ้านบางกะจะต้องได้รับความร่วมมือและเต็มใจผ่าน ความสุขของคนในชุมชน จึงสามารถทำให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนที่เป็นรูปธรรม และยั่งยืน พบว่าชาวชุมชนบ้านบางกะจะมีความภาคภูมิใจในทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ด้านธรรมชาติที่สมบูรณ์ ประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่า รวมทั้งวัฒนธรรมที่เก่าแก่และ เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความสุขจากการเห็นคุณค่าในสิ่งที่มี และมีแนวคิดในทิศทางเดียวกันที่ต้องการถ่ายทอดหรือจัดการความสุขนั้นส่งต่อให้แก่คน ภายนอกด้วยการเปิดประสบการณ์รูปแบบการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับความสุข

ในรูปแบบที่เรียกว่า “ความสุขแบบอัตวิสัย” (subjective well-being) ตามแนวคิดของ Diener, Scollon and Lucas (2004) ที่อธิบายว่า เป็นความพึงพอใจ การเห็นคุณค่าและความหมายในชีวิต การชื่นชอบเป็นสุขกับการกิจในชีวิต ความสุขและความพึงพอใจในชีวิตที่สำคัญมากกว่าเงินทอง ดังนั้นประเด็นที่ต้องพิจารณาคือการค้นหาจุดแข็งและจุดอ่อนของความสุขในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านบางกะจะ เพื่อให้ทราบว่าคุณภาพในส่วนใดที่ควรเสริมแรงเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งมากขึ้น และศักยภาพของชุมชนส่วนใดที่ควรได้รับการแก้ไขปรับปรุง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. เสริมแรงองค์กรแห่งความสุขเพื่อเพิ่มโอกาสการท่องเที่ยวชุมชนบ้านบางกะจะให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น การท่องเที่ยวชุมชนบ้านบางกะจะได้รับความสนใจและการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน ทำให้มีโครงการต่าง ๆ เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดที่เกิดจากความต้องการและความร่วมมือของคนในชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งนอกจากเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนแล้ว ชุมชนยังมีความเข้มแข็ง มีการย้ายถิ่นลดลง มีลูกหลานกลับเข้ามาในชุมชนมากขึ้น ซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับแนวคิดของ รุ่งรัตน์ หัตถกรรมและคณะ (2560) ที่อธิบายว่า การพัฒนาองค์ประกอบและตัวชี้วัดความสุขมวลรวมของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะสามารถพิจารณาได้จากความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งชุมชนจะเป็นผู้กำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานความคิดในการเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต และวิถีการผลิตของชุมชน เป็นปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวให้เหมาะสม จึงควรสนับสนุนการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งบอกอัตลักษณ์ความเป็นชุมชน การพัฒนาคน ความภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่นหรือชาติพันธุ์ ตลอดจนพัฒนาในด้านความร่วมมือและความสามัคคีของคนในชุมชน

นอกจากนี้ ผลการวัดดัชนีความสุขของสมาชิกในชุมชนบ้านบางกะจะใน 2 มิติ มีค่าเฉลี่ยมากกว่ามิติอื่น ๆ ซึ่งควรเสริมแรงเพื่อให้การทำงานด้านการท่องเที่ยวชุมชนมีประสิทธิภาพสูงขึ้น นั่นคือมิติด้านครอบครัวดี (happy family) คือการเป็นผู้ที่รักและดูแลครอบครัวตนเองได้ และมิติด้านจิตวิญญาณดี (happy soul) คือการเป็นผู้มีคุณธรรมและความกตัญญู จากการที่สมาชิกในชุมชนมีความใกล้ชิดกัน ดังนั้นชุมชนบ้านบางกะจะควรได้รับการส่งเสริมในด้านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการกระตุ้นให้สมาชิกเกิดการทำงานร่วมกัน เกิดความรักและมีการเอื้ออาทรต่อกัน ตลอดจนส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความสามัคคี ลดความขัดแย้งในการทำงาน ยิ่งสนับสนุนให้การพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนมีประสิทธิภาพมากขึ้น สอดคล้องกับ พรทิภา สมบูรณ์เลิศศิริ และจิราพร ระโหฐาน (2556, หน้า 19-31) ที่ศึกษารูปแบบองค์กรแห่งความสุขและคุณภาพชีวิตในการทำงาน

ส่งผลต่อประสิทธิภาพขององค์กร บริษัทไออาร์ พีซี จำกัด (มหาชน) พบว่าพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน เช่น การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การมีความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน การร่วมกันแสดงความคิดเห็นด้วยเหตุผล และการทำงานเป็นทีม จะส่งผลให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. มุ่งปรับปรุงองค์กรแห่งความสุขเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านบางกะจะให้เกิดประสิทธิภาพ พบว่าการท่องเที่ยวชุมชนบ้านบางกะจะขาดความชัดเจนในการกำหนดนโยบายและกติกาการท่องเที่ยวชุมชนร่วมกัน ตลอดจนขาดการประสานงานที่ดี ทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดความเข้าใจไม่ตรงกัน ส่งผลให้การดำเนินงานไม่ไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งพบปัญหาจากการที่มีคนภายนอกชุมชนเข้ามาหาผลประโยชน์ในการท่องเที่ยวชุมชนมากขึ้น ทำให้การกระจายผลประโยชน์ไม่ได้ลงสู่ชุมชนโดยตรง ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งภายในชุมชนได้ ดังนั้นชุมชนบ้านบางกะจะควรกำหนดกติกาหรือระเบียบในการกระจายผลประโยชน์ท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งต้องอยู่ภายใต้แนวคิดการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และคงไว้ซึ่งความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมในชุมชน ทั้งนี้สอดคล้องกับการวัดดัชนีความสุขของสมาชิกในชุมชนบ้านบางกะจะ พบว่ามีมิติด้านสุขภาพดี (happy body) คือการเป็นผู้ที่มีสุขภาพดี ดูแลตนเองไม่ให้เป็นภาระของผู้อื่น มิติด้านสุขภาพเงินดี (happy money) คือการเป็นผู้ใช้เงินเป็น มิติด้านใฝ่รู้ดี (happy brain) คือการเป็นผู้รักการเรียนรู้และเป็นมืออาชีพในงานของตนเอง ดัชนีความสุขทั้ง 3 มิติ มีค่าเฉลี่ยน้อยกว่ามิติอื่น ดังนั้นชุมชนควรเร่งในการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความสุขของชุมชนบ้านบางกะจะในการพัฒนาการท่องเที่ยว สอดคล้องกับ ชนิสรา ร่มเชื่อน (2559) ที่ศึกษาแนวทางการสร้างองค์กรสุขภาวะของเมืองพัทยา พบว่ากิจกรรมที่เสริมสร้างความสุขให้แก่พนักงานเมืองพัทยาย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมในเรื่องการส่งเสริมด้านสุขภาพของพนักงานทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ คือการมีกิจกรรมนันทนาการเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในองค์กร รวมทั้งชุมชนควรจัดกิจกรรมศึกษาดูงานการท่องเที่ยวของชุมชนอื่น ๆ และสอดคล้องกับแนวคิดของ อุมารวรรณ วาทกิจ (2560) ที่พบว่า องค์กรควรมีการวางนโยบายในการกระตุ้นให้บุคลากรพัฒนาตนเองตลอดเวลาด้วยการหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การเป็นมืออาชีพและความมั่นคงก้าวหน้าในการทำงาน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. ผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนบ้านบางกะจะ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำกลุ่มชุมชน ผู้แทนชุมชนด้านการท่องเที่ยว ควรเริ่มต้นวางแผนการสร้างองค์กรแห่งความสุข

ให้เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งตัวชี้วัดความสุขโดยรวมจะเกิดการกระตุ้นใน 4 ด้าน คือ 1) ด้านความภาคภูมิใจและคงรักษาไว้ของทรัพยากรธรรมชาติ การมีประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน 2) ด้านความร่วมมือของคนในชุมชน โดยให้ทุกคนรู้สึกมีส่วนร่วมและมีความเป็นเจ้าของในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน 3) ชุมชนต้องกำหนดนโยบายและกติการ่วมกันในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เช่น การจัดการความสะอาด การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การคงรักษาไว้ใน การดำเนินชีวิตตามวิถีเดิม และการกระจายผลประโยชน์ที่โปร่งใส เป็นธรรม และทั่วถึงในชุมชน และ 4) การรักษาสมดุลความสุขระหว่างคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวชุมชนแบบยั่งยืน

2. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันการศึกษา ควรสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชนบ้านบางกะจะโดยจัดศูนย์การเรียนรู้ที่เน้นชุมชนเป็นศูนย์กลางในการกำหนดทิศทางซึ่งประกอบด้วย ความต้องการของชุมชน ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่สนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชน รวมทั้งการจัดอบรมและเผยแพร่องค์ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนบ้านบางกะจะ นอกจากนี้หน่วยงานต่าง ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด สภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจังหวัด และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ควรนำดัชนีการวัดความสุขของคนในชุมชนบ้านบางกะจะเป็นส่วนหนึ่งในการจัดทำแผนการพัฒนากการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่แท้จริง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. เนื่องจากผลการวิจัยอยู่ในช่วงก่อนเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ซึ่งส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว ดังนั้นควรศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสุขของคนในชุมชนบ้านบางกะจะเป็นระยะ เพื่อดูการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลาในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนรูปแบบใหม่ (new normal)

2. ควรศึกษาแบบสองทางคือ ความสุขของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว เพื่อการพัฒนากการท่องเที่ยวชุมชนบ้านบางกะจะในยุคโควิด-19

บรรณานุกรม

ชนิสรา ร่มเชื่อน. (2559). *แนวทางการสร้างองค์กรสุขภาวะของเมืองพัทยา*. งานนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต กลุ่มวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.

- ชาย โพธิ์สีตา. (2559). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (ม.ป.ป.). *แนวทางการปฏิบัติการท่องเที่ยวไทย* (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.etatjournal.com/mobile/index.php/menu-read-tat/menu-2014/menu-2014-oct-dec/227-42557-reform> [2562, 17 ธันวาคม].
- พรทิภา สมบูรณ์เลิศศิริ และจิราพร ระโหฐาน. (2556). รูปแบบองค์กรแห่งความสุขและคุณภาพชีวิตในการทำงานส่งผลต่อประสิทธิภาพขององค์กร บริษัทไออาร์ พีซี จำกัด (มหาชน). *วารสารพฤติกรรมศาสตร์เพื่อการพัฒนา*, 5(1), หน้า 19-31.
- รุ่งรัตน์ หัตถกรรม และคณะ. (2560). การพัฒนาองค์ประกอบและตัวชี้วัดความสุขมวลรวมของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน. *วารสารสหวิทยาการ*, 1(1), หน้า 99-108.
- ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต และคณะ. (2555). *คู่มือการวัดความสุขด้วยตนเอง HAPPINOMETER*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมดาเพรส.
- ศุภย์เรียนรู้สุขภาวะ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.). (2561). *Happy 8: ความสุขแปดประการ*. กรุงเทพฯ: มิชชั่น อินเทอร์เน็ต.
- สินธุ์ สโรบล (บรรณาธิการ). (2546). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน: แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ*. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). (2560). *CBT ทำอย่างไรให้ยั่งยืน คู่มือการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: โปรดักแฮสส์ แอสเซอรี่.
- อุมารวรรณ วาทกิจ. (2560). ปัจจัยสำคัญเป็นองค์กรแห่งความสุข กรณีศึกษา ธุรกิจโรงแรมระดับ 4-5 ดาว ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. *วารสารวิชาการธรรมศาสตร์*, 17(3), หน้า 121-131.
- Diener, Ed, Scollon, Christie Napa, & Lucas, Richard E. (2004). The evolving concept of subjective well-being: The multifaceted nature of happiness. In P. T. Costa & I. C. Siegler (Eds.), *Advances in cell aging and gerontology Vol. 15* (pp. 187-220). Amsterdam, Netherlands: Elsevier.
- Hampton, Mark P. (2005). Heritage, local communities and economic development. *Annals of Tourism Research*, 32(3), pp. 735-759.
- Yamane, Taro. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). New York, NY: Harper and Row.